

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ

У статті розглянуто нові підходи до формування й аналізу професійно важливих якостей військовослужбовців ЗСУ, які будуються на принципах відтворення інтелектуального потенціалу людини та створення «доданої інтелектуальної вартості» фахівця. Таке відтворення пов'язане із структурою суспільних зв'язків і соціальних відносин і базується на інтелектуальних ресурсах людини, що є основним підґрунтям реформи ЗСУ.

Запропоновано та обґрунтовано структуру основних професійно важливих якостей військовослужбовців ЗСУ, які складаються із особистих, зокрема спадкових та набутих в процесі підготовки, зокрема ділових якостей, і формують базу інтелектуальних ресурсів ЗСУ, що можуть відтворюватися. Встановлено, що одним із видів відтворення професійно важливих якостей військовослужбовців є професійна адаптація учасників бойових дій з обмеженими можливостями.

Підходи, викладені в статті, корелюються із пріоритетними напрямками використання бюджетних коштів, що спрямовуються на підготовку і підвищення кваліфікації офіцерських кадрів, підготовку студентів за програмою офіцерів запасу та за контрактом, іноземних фахівців тощо.

Запропоновані структуру і напрями відтворення професійно важливих якостей військовослужбовців ЗСУ доцільно використовувати при оцінюванні рівня відповідності дійсних професійних якостей військовослужбовців вимогам до займаної військової посади.

Ключові слова: відтворення інтелектуальних ресурсів; військовослужбовець; професійна адаптація; структура професійно важливих якостей.

Вступ та постановка завдання. Збройні Сили України (ЗСУ) як військове формування, що забезпечує захист суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності держави, має складну і багаторівневу соціально-професійну структуру, яка забезпечується відповідними матеріальними й інтелектуальними ресурсами. Творцями цих ресурсів і їх носіями є людина із закладеними в ній можливостями, на базі яких формуються професійно важливі якості військовослужбовців. Зрозуміло, що можливості, закладені в людині, самі по собі не можуть перетворитися у високі показники бойової готовності військовослужбовця. Їх треба постійно розвивати, оновлювати, вдосконалювати, тобто постійно відтворювати й приводити у відповідність до сучасних вимог.

Таке відтворення в умовах ЗСУ тісно пов'язане із структурою суспільних зв'язків і соціальних відносин, яка має три основні рівні: матеріальні відносини, соціальні (людські) відносини і духовні відносини (взаємозв'язки на рівні свідомості, інтелекту, засвоєння духовного та інтелектуального досвіду людства). Якщо перші два рівні відносин належать до сфери практичної життєдіяльності і базуються на економічних ресурсах, то рівень духовних відносин, будучи тісно пов'язаним з першими двома, якісно інший, вищий відносно перших двох, і базується на інтелектуальних ресурсах людини. Тому в центрі реформи ЗСУ перебуває людина і як об'єкт реформування (відтворення), і як суб'єкт-виконавець військової реформи, що володіє високими професійно-психологічними якостями сучасного військовослужбовця.

Отже відтворення інтелектуальних ресурсів і в першу чергу професійно-психологічних якостей військовослужбовців є актуальним і складним завданням в контексті здійснення військової реформи в нашій країні.

Метою статті є визначення структури професійно важливих якостей військовослужбовця як складової інтелектуального потенціалу ЗСУ та напрямів їх відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» [1] і Правил складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання було затверджено паспорти бюджетних програм [2]. Аналіз паспорта бюджетної програми 2101100 [2] дозволив виявити види й пріоритетні напрями фінансування відтворення професійно важливих якостей військовослужбовців за рахунок коштів загального та спеціального фондів.

Отже, пріоритетними напрямами використання бюджетних коштів на 2018 рік за рахунок коштів загального фонду є: «Підготовка офіцерських кадрів для Збройних Сил України» (75%) та «Підвищення кваліфікації офіцерських кадрів та державних службовців» (13%). Аналіз розподілу бюджетних коштів спеціального фонду на 2018 рік показав, що пріоритетними напрямами є: «Підготовка студентів за програмою офіцерів запасу» (62,7%), «Підготовка студентів за контрактом» (16%) та «Підготовка іноземних фахівців» (10%). Зазвичай оцінювання професійно важливих якостей військовослужбовців та військового керівництва тактичної ланки управління визначається її освітньо-кваліфікаційним рівнем, досвідом роботи та рівнем оволодіння спеціальними знаннями, вміннями та навичками.

Стимулювати та мотивувати персонал, особливо в умовах військового життя, вкрай важливо й складно, оскільки це вимагає подолання низки проблем [3-7], серед яких основними є питання кадрового менеджменту Збройних Сил [3, 4] та економічні питання управління людськими ресурсами військової організації [5, 6]. Огляд праць [3-7] показав, що важливими для керівника компетенціями є передбачення напрямів підготовки військових кадрів, вміння планувати їх кількість і мотивувати підлеглих задля ефективного, відповідального і вчасного виконання поставлених завдань.

Основна частина. Зважаючи на викладене вище, дослідження напрямів підвищення і вдосконалення професійно важливих якостей військовослужбовців слід розглядати з позицій наявності відповідних економічних ресурсів, їх вагомості і структури, можливостей використання, а також, що є найважливішим, їх здатності до відтворення в зазначеному контексті. Відомо [8, с. 23-26], що відтворювані економічні ресурси можна класифікувати на необоротні матеріальні й необоротні нематеріальні та інтелектуальні ресурси. Останні поділяються на нематеріальні активи (ресурси) та інтелектуальні ресурси, що складають сукупний інтелектуальний потенціал.

Сукупний інтелектуальний потенціал ЗСУ формується в процесі підготовки та підвищення кваліфікації офіцерських кадрів, підготовки студентів за програмою офіцерів запасу та за контрактом, підготовки офіцерів вищої ланки, наукових досліджень тощо. Але військовий фахівець після отримання певного рівня освіти чи підготовки має постійно підвищувати (відтворювати) професійно важливі якості військовослужбовця і тим створювати, умовно кажучи, «додану інтелектуальну вартість» фахівця.

Основними професійно важливими, професійно-психологічними якостями військовослужбовця можна вважати особисті, зокрема *спадкові* якості та набуті в процесі підготовки, такі як *ділові якості*. До спадкових якостей військовослужбовця належать індивідуально-психологічні й фізичні дані, а також здібності й таланти. До ділових якостей належать рівень професійного розвитку за рахунок підготовки у відповідних навчальних закладах (зовнішня підготовка) та рівень удосконалення набутих якостей в процесі повсякденної практичної (бойової) роботи у межах військової частини (внутрішня підготовка).

Найважливішими серед спадкових якостей є індивідуально-психологічні дані фахівця, а також його бажання досягти успіху у певній військовій галузі. Формування ділових якостей майбутнього військового фахівця здійснюється в межах кожної спеціальності чи спеціалізації згідно напрямку підготовки за відповідними освітніми рівнями та програмами. Ступінь самостійності при засвоєнні знань може бути критерієм якісної оцінки розвитку інтелектуальних здібностей військовослужбовця, який характеризує повноту розуміння ним теоретичного матеріалу. Разом з цим, морально-психологічне забезпечення військової діяльності та психологічна підготовка особового складу є основою формування потужного інтелектуального потенціалу ЗСУ.

Вважаємо, що одним із видів відтворення професійно важливих якостей військовослужбовців є *професійна адаптація* учасників бойових дій з обмеженими можливостями після активних бойових дій [9]. Загалом, розробка підходів та напрямів соціальної і, зокрема, професійної адаптації учасників бойових дій з обмеженими можливостями та їх реалізація має дуже важливе морально-етичне значення для суспільства та держави. З врахуванням соціально важливих програм [10-11] у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка (ВІКНУ), починаючи з 2014 року, реалізовано унікальну програму підготовки офіцерських кадрів за напрямом «Фінанси та військова економіка» для Збройних Сил України, яка не має аналогів в Україні. Особливістю даної пілотної програми [12] є надання учасникам бойових дій з обмеженими можливостями перспективи повноцінної професійної адаптації у суспільне життя країни. Це добра можливість, надана такій категорії військовослужбовців, реалізувати у майбутньому свій творчий потенціал у воєнно-науковому товаристві слухачів, курсантів (студентів), де вони можуть опанувати методiku проведення самостійного наукового пошуку, який сприятиме їх подальшому професійному розвитку.

Отже, основними напрямами відтворення професійно важливих, професійно-психологічних якостей військовослужбовця є відтворення на сучасному військово-науковому рівні його особистих та ділових якостей, які складають базу інтелектуальних ресурсів ЗСУ.

Разом з тим, має здійснюватись відповідне оцінювання рівня відтворення інтелектуального потенціалу військовослужбовця. Чинна система оцінювання у формі державної атестації визначає відповідність рівня підготовки фахівця вимогам кваліфікаційної характеристики і не повною мірою дозволяє визначити рівень відтворення його практичного інтелектуального потенціалу, тобто створену «додану інтелектуальну вартість» фахівця. Тому пропонуються взяти за базову оцінку рівень відповідності дійсних професійних якостей військовослужбовця вимогам до займаної військової посади, як це реалізується під час професійно-психологічного відбору у ЗСУ [13]. Оцінювання морально-психологічного забезпечення особового складу Збройних Сил України пропонується здійснювати за такими критеріями:

- моральна налаштованість (духовна, національно-патріотична);
- емоційно-вольова якість;
- мотиваційна готовність;
- функціональна готовність;
- фахова здатність.

Професійно важливі якості військовослужбовців за визначеними критеріями доцільно оцінювати з врахуванням чотирьох рівнів таких як: оптимальний; задовільний; незадовільний; критичний.

Необхідно також врахувати об'єктивні та суб'єктивні чинники, які впливають на морально-психологічне забезпечення особового складу Збройних Сил України.

Незважаючи на актуальність цього напрямку на даний час відсутні системні та фундаментальні дослідження із відтворення інтелектуального потенціалу, критеріїв та методики оцінювання загального рівня інтелектуальних ресурсів ЗСУ, що вимагає подальшої наукової роботи.

Висновки. В статті деталізовано структуру, визначено напрями та обґрунтовано критерії відтворення професійно важливих морально-психологічних якостей військовослужбовців. Встановлено, що основними професійно важливими, якостями кожного військовослужбовця є особисті, зокрема спадкові та набуті в процесі підготовки такі як ділові якості. Вони складають базу інтелектуальних ресурсів ЗСУ, що можуть відтворюватися.

Спадкові і ділові якості разом з професійно важливими критеріями відтворення морально-психологічних якостей військовослужбовців можуть бути покладені в основу побудови моделі відтворення інтелектуального потенціалу військовослужбовців та методики оцінювання загального рівня інтелектуальних ресурсів ЗСУ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» № 2246-VIII: за станом на 7 грудня 2017 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Київ: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 3-4, ст. 26. (№ 2246-VIII зі змінами та доповненнями [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2246-19/paran189#n189> – назва з титул. екрана.)
2. Паспорти бюджетних програм на 2018 рік : затв. наказом Міністерства фінансів України від 15 лютого 2018 р. № 68/274.
3. Curtis Gilroy and Cindy Williams, eds., *Service to Country: Personnel Policy and the Transformation of Western Militaries* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2006).
4. Cindy Williams, ed., *Filling the Ranks: Transforming the U.S. Military Personnel System* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2004).
5. Beth J., James R. Hosek, and John T. Warner, “New Economics of Manpower in the Post-Cold War Era”, in *Handbook of Defense Economics*, Volume 2, ed.
6. Todd Sandler and Keith Hartley (Amsterdam: Elsevier, 2007), 1076-1138.
7. John T. Warner and Beth J. Asch, “The Economics of Military Manpower” in *Handbook of Defense Economics*, Volume 1, eds. Keith Hartley and Todd Sandler (Amsterdam: Elsevier, 1996), 347-398.
8. Городянська Л.В. Відтворювані економічні ресурси: теорія та методологія обліку і аналізу [монографія]. – К.: КНЕУ, 2013. – 259 с.
9. Городянська Л.В. Підходи до соціальної адаптації учасників бойових дій з обмеженими можливостями: тези доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад’юнтів, слухачів, курсантів і студентів «Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка» [текст] / за заг. редакцією І.В. Толока. – К.: ВІКНУ, 2018. – 203-204.
10. Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 р. № 706 (у ред. наказу від 18.08.2017 р. № 612 [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF> – назва з титул. екрана.)
11. Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції: Указ Президента України від 18.03.2015 № 150 зі змінами, внесеними згідно з Указом Президента від 05.10.2015 р. № 570/2015). [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/150/2015> – назва з титул. екрана.)
12. Навчальна план-програма курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб офіцерського складу та військової підготовки для сержантського складу з вищою освітою (за військово-обліковими спеціальностями 310100, 310101) з напрямку: Фінанси та військова підготовка: затв. Директор Департаменту фінансів Міністерства оборони України. Розглянута та схвалена на засіданні Вченої ради університету імені Тараса Шевченка (Протокол № 1 від 21.09.2017 року).
13. Інструкція з організації професійно-психологічного відбору у Збройних Силах України: затв. наказом Міністерства оборони України від 10 груд. 2014 р. № 883 – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0013-15>. – Назва з екрана.)

REFERENCES:

1. Pro Derzhavnyj bjudzhet Ukrainy na 2018 rik: Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 r. № 2246-VIII (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 3-4, art. 26. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2246-19/paran189#n189>.
2. Pasporty bjudzhetnyh program na 2018 rik: zatv. nakazom M-va finansiv Ukrainy vid 15.02.2018 № 68/274.
3. Curtis Gilroy and Cindy Williams, eds., *Service to Country: Personnel Policy and the Transformation of Western Militaries* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2006).
4. Cindy Williams, ed., *Filling the Ranks: Transforming the U.S. Military Personnel System* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2004).
5. Beth J., James R. Hosek, and John T. Warner, “New Economics of Manpower in the Post-Cold War Era”, in *Handbook of Defense Economics*, Volume 2, ed.
6. Todd Sandler and Keith Hartley (Amsterdam: Elsevier, 2007), 1076-1138.
7. John T. Warner and Beth J. Asch, “The Economics of Military Manpower” in *Handbook of Defense Economics*, Volume 1, eds. Keith Hartley and Todd Sandler (Amsterdam: Elsevier, 1996), 347-398.
8. Gorodianska L.V. (2013). *Vidtvorjivani ekonomichni resursy: teorija ta metodologija obliku i*

analizu. Kyiv: KNEU [in Ukrainian]

9. Gorodianska L.V. (2018). Pidhody do social'noi' adaptacii' uchasnykiv bojovyh dij z obmezhenymy mozhyvostjamy. *Molodizhna vijs'kova nauka u Kyi'vs'komu nacional'nomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka: Abstracts of Papers*. Kyiv: VIKNU, 203-204 [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennja Derzhavnoi' cil'ovoi' programy «Nacional'nyj plan dij z realizacii' Konvencii' pro prava invalidiv» na period do 2020 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.08.2012 r. № 706 (u red. nakazu vid 18.08.2017 r. № 612). (2017). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF> – nazva z tytul. ekrana.

11. Pro dodatkovi zahody shhodo social'nogo zahystu uchasnykiv antyterorystychnoi' operacii': Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 18.03.2015 № 150. Data onovlennia: 05.10.2015 r. № 570/2015. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/150/2015> – nazva z tytul. ekrana.

12. Navchal'na plan-programa kursiv perepidgotovky ta pidvyshhennja kvalifikacii' osib officers'kogo skladu ta vijs'kovoii' pidgotovky dlja serzhants'kogo skladu z vyshhoju osvitoju (za vijs'kovo-oblikovymy special'nostjamy 310100, 310101) z naprjamu: Finansy ta vijs'kova pidgotovka: zatv. Dyrektor Departamentu finansiv M-va oborony Ukrainy. Rozgljanuta ta shvalena na zasidanni Vchenoi' rady universytetu imeni Tarasa Shevchenko (Protokol № 1 vid 21.09.2017 roku).

13. Instrukcija z organizacii' profesijno-psyhologichnogo vidboru u Zbrojnyh Sylah Ukrainy: zatv. nakazom M-va oborony Ukrainy vid 10.12.2014 № 883. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0013-15>.

Рецензент: д.е.н., проф. Ткаченко Н.В., ТВО Директора інституту післядипломної освіти КНУ імені Тараса Шевченка

Ph.D. Gorodianska L.V., Ph.D. Syzov A.I.

STRUCTURE OF PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES FOR SERVICEMEN AND DIRECTIONS OF THEIR RECONSTRUCTION

The article considers new approaches to the formation and analysis of professionally important qualities of the AFU servicemen, which are built on the principles of reconstruction of the intellectual potential of a person and creating the “added intellectual value” of a specialist. Such a reconstruction is connected with a structure of public and social relations and is based on the personal intellectual resources, and that is the main foundation of the AFU reform.

The structure of the main professionally important qualities of the AFU servicemen was suggested and justified. The qualities consist of personal, particularly hereditary ones or acquired during training, particularly business. They form a basis of the AFU intellectual resources that could be reconstruction. It was established that one of the types of reconstruction of the servicemen professionally important qualities is professional adaptation of combatants with limited capabilities.

The approaches laid down in the article are correlated with the priority areas of use of budgetary funds allocated for training and advanced training of officers, training of students under the reserve officers' and contractors' program, foreign specialists, etc.

The proposed structure and directions for reconstruction of the professionally important qualities of the AFU servicemen should be used while assessing the level of compliance of the actual professional qualities of servicemen with the requirements for the occupied military post.

Keywords: reconstruction of intellectual resources; military serviceman; professionally important quality; professional adaptation; structure of professionally important qualities.